

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

મનોહર લાલ

વિરુદ્ધ

પંજાબ રાજ્ય

(જાફર ઇમામ, જે. એલ. કપૂર, કે. સી. દાસગુપ્તા,

રઘુબર દયાલ અને એન. રાજગોપાલા અયંગર, ન્યાયમૂર્તિશ્રીઓ)

વેપારી કર્મચારીઓ-બંધ દિવસ-કાયદો, જો મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન થાય તો-કામદાર કલ્યાણ-રક્ષણ-પ્રતિબંધ, જો ગેરવાજબી હોય તો-પંજાબ વેપાર કર્મચારી અધિનિયમ, ૧૯૪૦, (પંજાબ X/૧૯૪૦) કલમ ૭ (૧)

અપીલકર્તા જે દુકાનદાર હતો તેને એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પંજાબ ટ્રેડ એમ્પ્લોઈઝ એક્ટ, ૧૯૪૦ની કલમ ૭ (૧) ની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરવા બદલ બીજી વખત દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો, જે હેઠળ તેણે પોતે

"બંધ દિવસ" તરીકે પસંદ કરેલા દિવસે તેની દુકાન બંધ રાખવી જરૂરી હતી.તેમણે એવી દલીલ કરી હતી કે આ કાયદો તેમની દુકાન પર લાગુ પડતો નથી કારણ કે તેમણે કોઈ અજાણી વ્યક્તિને નોકરી પર રાખ્યો નથી, પરંતુ તેમણે પોતે જ તેમાં કામ કર્યું છે અને તેમની દુકાન પર કલમ ૭ (૧) લાગુ કરવી એ બંધારણની કલમ ૧૪,૧૯ (૧) (એફ) અને (જી) હેઠળ તેમના મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન હશે અને એ પણ કે લાદવામાં આવેલ પ્રતિબંધ કલમ ૧૯ (૬) હેઠળ વાજબી નથી કારણ કે તે સામાન્ય લોકોના હિતમાં નથી.ઉચ્ચ અદાલતે મેજિસ્ટ્રેટના આદેશમાં સુધારો કરવાની તેમની અરજીને ફગાવી દીધી હતી.હાઈકોર્ટના પ્રમાણપત્ર પર અપીલ કરવા પર,

એવું માનવામાં આવે છે કે આ કાયદાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ કર્મચારીઓનું કલ્યાણ અને તેમને વધુ પડતા કામથી અટકાવીને તેમના તેમજ નોકરીદાતાઓના સ્વાસ્થ્યનું રક્ષણ કરવાનો છે.આવા પ્રતિબંધો સામાન્ય જનતાના હિતમાં હોવાથી બંધારણની કલમ ૧૯ (૬) ના અર્થમાં વાજબી હતા.

કલમ ૭ (૧) ની જોગવાઈઓ બંધારણીય રીતે માન્ય હતી અને વહીવટી સુવિધા સુરક્ષિત કરવા અને કામદારોના રક્ષણ માટે રચાયેલ જોગવાઈઓની ચોરી ટાળવા માટે ન્યાયી ઠેરવવામાં આવી હતી.

મનોહર લાલ વિરુદ્ધ રાજ્ય, [૧૯૫૧] એસ. સી. આર. ૬૭૧, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

ક્રિમિનલ એપેલેટ જ્યુરિસડીક્શન:ફોજદારી અપીલ નંબર ૧૭૩/૧૯૫૬.

પંજાબ હાઈકોર્ટના ૨૩ મે, ૧૯૫૬ના ચુકાદા અને આદેશ સામે ક્રિમિનલ રિવિઝન નંબર ૧૦૫૮/૧૯૫૪ માં અપીલ.

કે. એલ. અરોરા, અપીલકર્તા માટે.

સામાવાળા માટે એન. એસ. બિંદ્રા અને આર. એચ. ઢેબર.

૧૯૬૦. ૧૧ નવેમ્બર.કોર્ટનો ચુકાદો જસ્ટિસ અચંગર દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.

પંજાબ હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા બંધારણની કલમ ૧૩૨ અને ૧૩૪ (૧) હેઠળના પ્રમાણપત્ર પરની આ અપીલ પંજાબ ટ્રેડ એમ્પ્લોઈઝ એક્ટ, ૧૯૪૦ની કલમ ૭ (૧) ની બંધારણીયતાને ધ્યાનમાં લે છે.અપીલકર્તા-મનોહર લાલની ફિરોઝપુર કેન્ટ ખાતે એક દુકાન છે જેમાં 'આઈ ઇમ્પીરિયલ બુક ડેપો' ના નામ અને શૈલી હેઠળ વ્યવસાય કરવામાં આવે છે.પંજાબ ટ્રેડ એમ્પ્લોઈઝ એક્ટ, ૧૯૪૦ (હવે પછી એક્ટ તરીકે ઓળખાય છે) ની કલમ ૭, કાયદો બનાવે છે:

"૭. (૧) આ અધિનિયમ દ્વારા અન્યથા જોગવાઈ સિવાય, દરેક દુકાન અથવા વ્યાપારી સંસ્થા બંધ દિવસે બંધ રહેશે.

(૨)(I).બંધ દિવસની પસંદગી દુકાન અથવા વ્યાપારી સંસ્થાના માલિક પાસે રહેશે અને આ કાયદો અમલમાં આવે તે તારીખના બે મહિનાની અંદર નિયત

અધિકારીને જાણ કરવામાં આવશે.

આ અપીલ સાથે સંબંધિત જોગવાઈ બહાર કાઢવા માટે.અપીલકર્તાએ શુક્રવારને "બંધ દિવસ" તરીકે પસંદ કર્યો હતો, એટલે કે અઠવાડિયાનો તે દિવસ કે જેના પર તેની દુકાન બંધ રહેશે.ફિરોઝપુર સર્કલના દુકાનો અને વાણિજ્યિક સંસ્થાઓના નિરીક્ષકે શુક્રવારે, ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૧૯૫૪ના રોજ અપીલકર્તાની દુકાનની મુલાકાત લીધી હતી અને જોયું કે દુકાન ખુલ્લી હતી અને અપીલકર્તાનો પુત્ર વસ્તુઓ વેચતો હતો.દેખીતી રીતે, જો કલમ ૭ (૧) માન્ય હતી, તો અપીલકર્તા તેની શરતોના ઉલ્લંઘન માટે દોષિત હતો અને તે મુજબ તેની સામે કાયદાની કલમ ૧૬ હેઠળ ગુના માટે ફિરોઝપુરના એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતમાં કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી, જેમાં લખ્યું હતું:

" આ અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓને આધિન, જે કોઈ પણ આ અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરે છે, તે પ્રથમ ગુના માટે પચીસ રૂપિયા અને તેના પછીના દરેક ગુના માટે એકસો રૂપિયાથી વધુના દંડની સજા માટે જવાબદાર રહેશે.

અપીલકર્તાએ હકીકતો સ્વીકારી હતી પરંતુ તેમણે દલીલ કરી હતી કે આ કાયદો તેમની દુકાન અથવા સંસ્થાઓને લાગુ પડશે નહીં કારણ કે તેમણે કોઈ અજાણ્યા લોકોને કર્મચારી તરીકે નિયુક્ત કર્યા નથી, પરંતુ દુકાનમાં આખું કામ પોતે અને તેમના પરિવારના સભ્યો દ્વારા કરવામાં આવી રહ્યું છે, અને કાયદાની

કલમ ૭ (૧) તેમની દુકાન પર લાગુ થશે તેવું માનવું ગેરબંધારણીય ગણાશે કારણ કે બંધારણની કલમ ૧૪,૧૯ (૧) (એફ) અને (જી) દ્વારા બાંધધરી આપવામાં આવેલા મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન છે.વધારાના જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટે અપીલકર્તા દ્વારા દુકાનમાં તેની અરજીમાં કલમ ૭ (૧) ની બંધારણીયતા અંગે ઉઠાવવામાં આવેલી અરજીને નકારી કાઢી હતી જ્યાં કોઈ "કર્મચારી" રોકાયેલા ન હતા અને તેને રૂ. ૧૦૦ અને દંડની ચુકવણી ન કરવા બદલ સાદી કેદ (કારણ કે અપીલકર્તાને અગાઉ એક વખત દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો).અપીલકર્તાએ આ આદેશમાં સુધારો કરવા માટે પંજાબ હાઈકોર્ટમાં અરજી કરી હતી, પરંતુ સુધારાને ફગાવી દેવામાં આવ્યો હતો.જોકે, વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ યોગ્યતાનું પ્રમાણપત્ર આપ્યું હતું, જેણે અપીલકર્તાને આ અદાલતમાં અપીલ દાખલ કરવા સક્ષમ બનાવ્યું છે.

કાયદાની કલમ ૭ (૧) ની માન્યતાને વિવિધ આધારો પર હાઈકોર્ટમાં પડકારવામાં આવી હોવા છતાં, અમારી સમક્ષ હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે એક મુદ્દા પર પોતાનો હુમલો કર્યો હતો.તેમણે વિનંતી કરી હતી કે આ જોગવાઈ કલમ ૧૯ (૧) (જી) દ્વારા બાંધધરીકૃત તેમના વેપાર અથવા વ્યવસાયને ચાલુ રાખવાના અપીલકર્તાના અધિકારનું ઉલ્લંઘન કરે છે અને લાદવામાં આવેલ પ્રતિબંધ કલમ ૧૯ (૬) ની અંદર વાજબી નથી કારણ કે તે સામાન્ય જનતાના હિતમાં નથી.વિદ્વાન વકીલે કાયદાનું ધ્યાન "દુકાન સહાયકો અને વાણિજ્યિક કર્મચારીઓના કામના કલાકોને મર્યાદિત કરવા અને તેમની રજાઓ, વેતન અને

સેવાની શરતો સંબંધિત ચોક્કસ નિયમો બનાવવા માટેનો કાયદો" વાંચનના કાયદાના લાંબા શીર્ષક તરફ દોર્યું અને ધ્યાન દોર્યું કે અપીલકર્તા પર તેની દુકાન બંધ કરવાનો આગ્રહ, જેમાં કોઈ "કર્મચારીઓ" ન હતા, તે ખરેખર કાયદાના કાર્યક્ષેત્રની બહાર હતું અને તે હેતુઓને ટેકો આપે છે કે જેના માટે કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો.ટૂંકમાં, વિદ્વાન વકીલની રજૂઆત એ હતી કે અઠવાડિયામાં એક દિવસ માટે તેની દુકાન ફરજિયાત બંધ કરવાની જોગવાઈથી સામાન્ય લોકોના કોઈ હિતોનું પાલન થતું નથી અને તે કાયદેસર વેપાર અથવા વ્યવસાય ચાલુ રાખવાની તેમની સ્વતંત્રતાને અનુચિત અને બિનજરૂરી રીતે પ્રતિબંધિત કરે છે, અન્યથા કાયદા અનુસાર, જેમ તેઓ શ્રેષ્ઠ માનતા હતા અને સૌથી વધુ અનુકૂળ અથવા નફાકારક રીતે.

અમારો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય છે કે વિદ્વાન વકીલની રજૂઆતોને નકારી કાઢવી જોઈએ.અગાઉ બહાર પાડવામાં આવેલ કાયદાનું લાંબુ શીર્ષક અને જેના પર વિદ્વાન વકીલે કાયદાનો વ્યાપ અને કાયદામાં અંતર્ગતની નીતિના નિર્ધારણ માટે માર્ગદર્શક તરીકે નોંધપાત્ર નિર્ભરતા મૂકી છે, તેમાં કોઈ શંકા નથી, તે કાયદાનો મુખ્ય હેતુ સૂચવે છે પરંતુ દેખીતી રીતે, કાયદાની સ્પષ્ટ કાર્યકારી જોગવાઈઓને નિયંત્રિત કરી શકતા નથી, જેમ કે ઉદાહરણ તરીકે કલમ ૭ (૧) ની શરતો.ન તો વિદ્વાન વકીલ તેની દલીલમાં સાચો છે કે કલમ ૭ (૧) ની શરતો હેતુઓને સુરક્ષિત કરવા અથવા કાયદાની અંતર્ગત નીતિને ટેકો આપવા માટે અપ્રસ્તુત છે. કાયદાનો ગુણોત્તર એ કામદારના સ્વાસ્થ્યમાં સામાજિક હિત

છે જે સમુદાયનો આવશ્યક ભાગ બનાવે છે અને જેમના કલ્યાણમાં, તેથી, સમુદાય અત્યંત રસ ધરાવે છે.આ હેતુને ધ્યાનમાં રાખીને કાયદાની જોગવાઈઓની તપાસ કરવી પડશે.આમ, કલમ ૩ જે પ્રતિબંધો મૂકે છે, જેને આધીન ૧૪ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના લોકો તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરાયેલ "I યુવાન વ્યક્તિઓ" ને કોઈપણ દુકાન અથવા વ્યાપારી સંસ્થામાં નોકરી આપી શકાય છે, તે દેખીતી રીતે નાગરિકોની વધતી જતી પેઢીના સ્વાસ્થ્યની ખાતરી કરવાના દષ્ટિકોણથી છે.કલમ ૪ "યુવાન વ્યક્તિઓ" સિવાયના કામદારો પાસેથી કાઢવામાં આવતા કામના કલાકો અંગેના પ્રતિબંધો લાદવા સાથે સંબંધિત છે.કલમ ૪ (૧) માં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે:

"આ કાયદાની જોગવાઈઓને આધિન, કોઈ પણ વ્યક્તિને દુકાન અથવા વ્યાપારી સંસ્થાના વ્યવસાયમાં સામાન્ય મહત્તમ કામના કલાકો, એટલે કે કોઈપણ એક અઠવાડિયામાં પચાસ-ચાર કલાક અને કોઈપણ એક દિવસમાં દસ કલાકથી વધુ સમય માટે નિયુક્ત કરવામાં આવશે નહીં.

આંતરરાષ્ટ્રીય શ્રમ સંમેલન દ્વારા સૂચવવામાં આવેલા ધોરણોને અનુરૂપ મહત્તમ કામના કલાકોના સંદર્ભમાં ભારતમાં કાયદો લાવવો.આ કલમની પેટા-કલમો (૪) અને (૫) હાલમાં વિચારણા હેઠળની બાબત સાથે કેટલીક સુસંગતતા ધરાવે છે:

"(૪) દુકાન અથવા વ્યાપારી સંસ્થાના કબજાની જાણ હોય તેવી કોઈ પણ વ્યક્તિ કે જે અગાઉ કોઈ દિવસે ફેક્ટરીમાં નોકરી કરતી હોય, તેને તે દિવસે દુકાન અથવા વ્યાપારી સંસ્થાના વ્યવસાયમાં ઈચ્છા કરતાં વધુ સમય માટે નોકરી પર રાખવામાં આવશે નહીં, જે દરમિયાન તે દિવસે તે પહેલાં ફેક્ટરીમાં નોકરી કરતો હતો તે સમય સાથે, આ અધિનિયમ દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવેલા કલાકોની સંખ્યા પૂર્ણ કરશે.

(૫) કોઈ પણ વ્યક્તિએ દુકાન અથવા વ્યાપારી સંસ્થા અથવા બે અથવા વધુ દુકાનો અથવા વ્યાપારી સંસ્થાઓ અથવા દુકાન અથવા વ્યાપારી સંસ્થાઓ અને ફેક્ટરીના વ્યવસાય વિશે આ અધિનિયમ હેઠળ કાયદેસર રીતે કાર્યરત થઈ શકે તે સમયગાળા કરતાં વધુ કામ કરવું જોઈએ નહીં.

તે જોવામાં આવશે કે જ્યારે પેટા કલમ (૪) હેઠળ નોકરીદાતાઓને એવી વ્યક્તિઓને નોકરી પર રાખવા પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવે છે કે જેમણે પહેલેથી જ અન્ય સંસ્થામાં મહત્તમ માન્ય કલાકો સુધી કામ કર્યું હોય, ત્યારે પેટા કલમ (૫) વધુ કમાણી કરવાના પ્રયાસમાં કામદારને વધુ કામ કરીને તેના સ્વાસ્થ્યને નુકસાન પહોંચાડવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે.આમાંથી એ સ્પષ્ટ થશે કે આ કાયદો કામદારના કલ્યાણ સાથે સંબંધિત છે—અને યોગ્ય રીતે સંબંધિત છે—અને માત્ર નોકરીદાતાની કાર્યવાહીથી જ નહીં પરંતુ તેની પોતાની કાર્યવાહીથી તેને નુકસાન થતું અટકાવવાનો પ્રયાસ કરે છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કામદારને તેના માટે યોગ્ય હોય તેના કરતા વધુ કલાકો કામ કરીને

વધુ વેતન મેળવવાનો પ્રયાસ કરવાથી અટકાવવામાં આવે છે.જો કામદારના કિસ્સામાં આવી શરત જરૂરી અથવા યોગ્ય હોય, તો પોતાના વ્યવસાય પર કામ કરતા એમ્પ્લોયરને સમાન અથવા સમાન સિદ્ધાંતો લાગુ કરવામાં કંઈ પણ ગેરવાજબી લાગતું નથી.ઉચ્ચ અદાલતના વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ કેસના આ ભાગ પર તેમના નિર્ણયને આ તર્ક પર સ્થગિત કર્યો છે કે વિવાદિત વિભાગની શરતો આ આધાર પર ન્યાયી ઠેરવી શકાય છે કે તે દુકાનના માલિક અથવા સંસ્થાના હિતમાં રચવામાં આવી છે અને તેનું સ્વાસ્થ્ય અને કલ્યાણ માત્ર તેના માટે જ નહીં પરંતુ સામાન્ય લોકો માટે પણ હિતની બાબત છે.આ હેતુને સુરક્ષિત કરવાના દૃષ્ટિકોણથી લાદવામાં આવેલ પ્રતિબંધ, અમારા મતે, કલમ ૧૯ (૬) દ્વારા સ્પષ્ટ રીતે સાચવવામાં આવશે.

આ ઉપરાંત, વિવાદિત જોગવાઈની બંધારણીયતા અન્ય આધાર પર પણ ટકી શકે છે, એટલે કે., ખાસ કરીને કાર્યરત કામદારોના રક્ષણ માટે રચાયેલ જોગવાઈઓની ચોરી ટાળવા માટે.એ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવી શકે છે કે નિર્દોષ કૃત્યો પર પ્રતિબંધ હોઈ શકે છે અને તે સંબંધમાં પ્રતિબંધો વાજબી હશે, જો તે માન્ય જોગવાઈઓના કાર્યક્ષમ અમલીકરણને સુરક્ષિત કરવા માટે જરૂરી હોય તો.અસરકારક અમલીકરણની ખાતરી કરવા માટે વાજબી માર્જિનનો સમાવેશ ગેરબંધારણીયતાને ગેરવાજબી ગણાવતા કાયદાને અન્યથા કાયદાકીય ક્ષમતામાં માન્ય ઠેરવશે નહીં.તેથી, વહીવટી સગવડને સુરક્ષિત કરવા અને કરચોરી વિના તેનો યોગ્ય અમલ કરવા માટે આ જોગવાઈઓને વાજબી ઠેરવી

શકાય છે.આ અદાલત દ્વારા મનોહર લાલ વિરુદ્ધ રાજ્ય (૧) માં દર્શાવ્યા મુજબ (જ્યારે અપીલકર્તાએ આ સમાન જોગવાઈની માન્યતાને પડકાર્યો હતો પરંતુ અન્ય આધારો પર):

" ચોરીની શક્યતાઓને ઓછામાં ઓછી કરવા માટે, જે લોકો અન્યથા અસર પામ્યા ન હોત તેમની સ્વતંત્રતાનું અતિક્રમણ કરવું, વિધાનસભાને જરૂરી લાગ્યું હશે. એક દુકાનદાર, જે એક કે બે માણસોને રોજગારી આપે છે, તેના હરીફ, જે કદાચ તેના પરિવારના એક ડઝન સભ્યોને રોજગારી આપે છે, તેને બંધ કરવા અને મંજૂરી આપવાની જરૂર છે, જે સ્પષ્ટપણે ભૂતપૂર્વને ગંભીર વ્યાપારી ગેરલાભમાં મૂકે છે.આવા તફાવતને મંજૂરી આપવી એ અસંતોષ પેદા કરી શકે છે અને અંતે નોકરીદાતા અને નોકરીદાતા વચ્ચેના સંબંધો પર પ્રતિક્રિયા આપી શકે છે.તેથી, કાયદાની કલમ ૭ (૧) ની બંધારણીયતા પરના હુમલાને ખદેડવામાં અમને કોઈ ખચકાટ નથી. અપીલ નિષ્ફળ જાય છે અને રદ કરવામાં આવે છે.

અરજી ફગાવી દેવામાં આવે છે.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.